

TOMHETENS TALAN

Ingela Strandbergs har av somliga kallats poeternas poet. Dikterna graviterar mot ett slags svårtytt mörker, något för läsaren undflyende, rent av mystiskt. Det är inte bilderna i sig, inte heller de teman som behandlas som är svåra att få grepp om, menar Henrik Sahl. "Var för sig är bitarna glasklara; men deras möte ger sken av någonting främmande", skriver han.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

Redan i Ingela Strandbergs första diktsamling slår hon an en ton an som genljuder ännu, snart fyrtio år senare. I "Det är i maj och äppelträden blommar" ur *Ett rum för natten* (1984) står diktens jag framför en spegel och betraktar en svart klänning. Med ett enkelt perspektivskifte rör sig blicken från tygets detaljer ut i den främmande omgivningen:

**Jag provar min svarta klänning
och de tunna strumporna till**

**Svart är spindelväven
över bröstet
svart är det sammetsmjuka
över höfterna**

**Bödeln kommer in
genom dörren**

**Gud!
Han är faktiskt vacker!**

Som ingång till ett långt och banbrytande författarskap måste dessa rader räknas bland de starkaste i svensk lyrik. Här syns ingen tvekan, ingen oro inför det som vill

öppna sig hos den skrivande – språnget ut i skapandets "ingenting" tas utan märkbart tvivel. Scenen tycks i sig alldeles tydlig: de svarta kläderna är det uttryck som sinnet önskar pröva, och hon som tar på sig dem är någon som söker efter ett sant sätt att tala. För en gångs skull, kanske för den första, leker jaget med tanken på någonting dunkelt bortom de blomstrande äppelträdens vardagliga entydighet. Men när tanken prövas, när dörren väl öppnas, skrämmer visst inte mörkret alls. Reaktionen är full av skratt. Bödeln är faktiskt *vacker*.

När Ingela Strandberg ger ut sin sextonde diktsamling, *Ingenstans mitt segel*, är det med samma skarpa, laddade sinnesnärvaro som sken så klart redan i debuten. Hon klär sina dikter med omsorg och skyr inte skuggorna – om något tycks hennes språk trivas bäst när det får dra sig undan till enslighet och vrår. Men en skiftning finns där över tid, i tonfallet mer än i motiven. På halva vägen, kring millennieskiftet, verkar hon ha krympt sin värld kring det halländska landskap där hon växte upp. Om hennes tidiga dikter präglades av en utåtriktad längtan, ett slags Boye-liknande, hoppfullt rop mot tillvaron blir de med början i diktsamlingen *Lilla svarta hjärta* (1999) mer försiktiga. Tonen har mildrats med åren, utropstecknen har blivit färre. Men i kärnan finns där samma nyfikna, kaninhålsstörtande antagande: att de mest tilltalande upptäckterna görs bland det som skrämmer mest.

I tidigare böcker har Strandberg vänt sig till Henry David Thoreau (*Bäste Herr Thoreau!*, 2008) och Sam Shephard (*I dreamt about Sam Shephard last night*, 2014). Här är det istället ladorna som finns i hennes blickfång. Men det är inte dikten som riktar sig till ladorna. Tvärtom. Det är ladorna som för ordet, som resonerar med betraktaren och uppmanar henne att lyssna: "Vi uppfann dig, säger ladorna / Vi är minnenas siare / Du är materia / vilseförd / genom vilda havrefält". Diktsamlingen tar sitt avstamp hos dessa stora byggnader, "sorgens museum" som Strandberg kallar dem, vars uppgift inte är att rymma människor utan djur, utsäde, redskap. Dikten lägger sitt öra mot ladugårdsporten och låter tomrummet tala.

En intressant rörelse i Strandbergs dikter är hur de med tiden tyckts dra sig mot en önskan om att förvandlas till djur, som om en sådan metamorfos vore den bästa lösningen på livets problem. Här, när hon så tydligt söker sig mot naturens tystnad, är motivet mer framträdande än tidigare. Ladorna uppmanar den lyssnande att bjuda in hundarna till sitt åldrande, att stanna i kornas oroliga sömn, att aldrig sluta vara djurlik. I samma uppmaning finns också minnet av de boskap som i barndomen forslades bort mot sin död; här manas hon som en gång var ett barn ta plats bland dem.

Varför ska man bli till ett djur? Kanske för att den mest utmärkande skillnaden är att djuren inte talar. Strandbergs dikter framför ur det perspektivet tystnaden som ideal, tystnaden och vaktandet, till och med oviljan att befatta sig med idévärlden. Fram träder bilden av en människa som slits mellan det skapande som utmejslade sig i debuten och ett slutligt offer, en stumhet. "Människan är ett fängelse", står det på ett ställe: "Jag vill bli fri från henne / Jag vill bli mera djur".

I sitt förord till urvalsvolymen *Vid oro skog* (2016) skriver Göran Malmqvist att Ingela Strandberg sammanlänkar den jordiska verkligheten med universums under. Med andra ord, att hon finner vägar mellan det vi kan förnimma och de föreställningar vi har inom oss. Men när jag läser *Ingenstans mitt segel* undrar jag om det inte är så att Strandberg egentligen skriver i motstånd mot en så tydlig

uppdelning. Hennes hållning liknar mer ett slags förtröstan inför den natur som omger oss, ett lyssnande och ett samspråk som inget önskar förstå. Av det skälet skriver hon bortom det akuta tonfall som ibland hörs inom ekopoetin. Strandbergs dikter är alldeles för mångtydiga för att underkasta sig något särskilt synsätt på relationen mellan människa och natur, eller djur för den delen.

Den som för sig med språkliga bilder måste också förstå att väga deras tyngd mot varandra: det kan Ingela Strandberg, kanske bättre än någon nu levande svensk poet. Se bara på de enkla vändningarna, som är kloka mer än finurliga. På ytan kan vissa bilder tyckas mer snygga än tänkvärda, men när tanken väl fått fäste öppnar de sig ofta i en oväntad rymd.

"Motarbete all strävan till någon högre mening / Det gör bara vargtimmen än mer fasansfull" skriver hon om den stund innan gryning då, med Ingmar Bergmans ord, sömnen är djupast och då mardrömmarna är verkligast. Varför skulle det fasansfulla kunna mildras av att man släpper taget om dessa "universums under"? En troende människa skulle kanske säga att det är just tvärtom, att människan bara i mötet med en högre makt kan finna lindring i sin ensamhet. Nej, säger Strandbergs dikt, strävan efter mening skapar bara än värre våndor. Och med viss eftertanke vill man ge henne rätt; det är i människans förväntningar, fantasier och drömmar det förskräckliga bor, i föreställningarna om vad som ryms där i mörkret. Så är det också inför slutet på våra liv – det ter sig ohyggligt därför att vi fyller slutet med så mycken mening. Så kan man läsa *Ingenstans mitt segel* som en övning i att ha förtröstan, att lägga band på sin klagan. Det som sårar har sitt ursprung i oss själva, precis som i Strandbergs vackra bild av den födande kon.

**När kon låg söndersliten
av kalven insåg jag för första gången
att allt som trasar sönder
kommer inifrån och där**

**är platsen för det som finns
även utan mig**

Strofens två sista rader rymmer en av den här samlingens många besynnerliga motsättningar. Återigen rör det sig om en tanke som lätt kan fladdra förbi, som kan tyckas framför allt elegant i sin parallell mellan mänskliga känslor och djurets (sårande) foster. Men så slår det mig, inte vid en andra utan först vid en tredje anblick, att det förstås inte kan finnas något "inifrån" på en plats som är "utan mig". Vi är ju både det hölje som rymmer vårt inre och detta inres väsen. Möjligtvis talar Strandberg om jaget som sinnesnärvaro, inte som kropp, och vill mena att det "mig" dikten hänvisar till inte behöver vara kroppsligt närvarande för att det ska kunna lida av själsliga plågor. Ytterligare en bild av flykten alltså, men är inte också den en motsättning? Vad är det för själ som såras när själva jaget är borta?

Ur sådana vändningar växer mystiken fram, det snåriga i Strandbergs lyrik. Dessa skenbart förnuftiga, men under ytan svåra skiftningar är vad som gör att man till åtminstone hälften står handfallen inför hennes ord. Hon brukar framställas som svårtillgänglig, en "poeternas poet", men när jag har dikterna framför mig har jag ändå svårt att hålla med om det. Jag tror att det rör sig om en sammanblandning, att det svåra inte är Ingela Strandbergs lyrik i sig, utan frågan om *varför* den inger känslan av att vara svår. Språket lyser klart. Att ladorna talar är ingen märklig sak i

det stora hela: de har någonting att berätta. Men *varför* har de någonting att berätta? Ibland är det som att stå vid en blank sjö där det omgivande landskapet avspeglar sig tydligt, bara för att inse att det inte är just det här landskapet som avspeglas, utan ett annat, mycket likt.

Just där finns möjligtvis kärnan i den undflyende atmosfär som omger Strandbergs böcker. Hennes symbolspråk talar ofta med klar stämma, men den verklighet de svarar mot är så egensinnig att något främmande ändå träder fram. Ta kniven och månen som exempel, en bild som återkommer om och om igen i Strandbergs författarskap. Att sticka kniven i månen kan förstås innebära att hindra nattens framfart, att frysa det mörka ögonblicket och inte låta dagen gry. Mytologiskt motsvarar det att sticka ned den nattliga förförelsens gudinna. Men det är sammanhangen som gör bilden svårtolkad. "Min fars rygg böjdes / Som den första kniven i månen", lyder en sådan typisk formulering ur "Ingenstans mitt segel". Var för sig är bitarna glasklara; men deras möte ger sken av någonting främmande. Det är den värld som föregår dikten, och inte den värld som gestaltas, som inrymmer diktens verkliga mystik. Det är sant att hennes bildspråk påminner om Tomas Tranströmers, men hennes blick är närmare släkt med Mare Kandre: de rör sig genom en lika dunkel barndomsvärld.

Nu behöver så klart poesin inte överföra mening för att vara verkningsfull. Jag läser Strandberg som en poet där möjligheterna anas men aldrig riktigt klarnar, och att hon önskar att det ska vara just så. Likt hos Wallace Stevens, som hon nämnt som en förebild, kan man veckla ut dikten på tusentals vis och ändå inte lyckas få fram någon geometrisk form. Men själva mörkerfamlandet har sin egen, inåtvända njutning. Som i den kiastiska flätning där titelns segel kommer på tal: jag läser den om och om igen utan att riktigt bli på det klara med vad som vill bli sagt. Det som visas upp sluter sig i samma stund, och det är i spänningen mellan denna nakna klarhet och skylade rörelse Strandberg finner sin magi.

/.../

När mitt segel var kaos

och mitt enda hem ingenstans

Snart är kaos mitt enda hem

och ingenstans mitt segel

Ingela Strandberg
Ingenstans mitt segel
Norstedts, 2022

Fotograf: Carin Rudehill